

Raftostiftelsens begrunnelse Raftopris-mottaker 2011

Raftoprisen 2011 til Sexual Minorities Uganda (SMUG) ved leder Frank Mugisha (32)

-Modige forkjempere for menneskeverd

Raftoprisen for 2011 tildeles Sexual Minorities Uganda (SMUG)¹, ved leder Frank Mugisha (32), for organisasjonens arbeid for at grunnleggende menneskerettigheter skal omfatte alle, og for at ingen skal diskrimineres på grunnlag av sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet. SMUGs arbeid er av stor betydning i en situasjon hvor menneskerettighetssituasjonen i Uganda generelt, og forholdene for seksuelle minoriteter spesielt, er blitt stadig verre. SMUG og Frank Mugishas kamp dreier seg om menneskerettighetenes mest grunnleggende formål – å beskytte enkeltindivider mot myndighetenes og majoritetens overgrep. Raftostiftelsen gir med dette sin støtte til et arbeid mot en uverdigg ”statsstøttet homofobi som sprer seg på det afrikanske kontinentet.”²

SMUG er en koalisjon av organisasjoner som jobber med menneskerettigheter for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interseksuelle (LHBTI-personer, eller *seksuelle minoriteter* som er fellesbetegnelsen SMUG bruker). Koalisjonen ble startet i 2004 fordi man så et behov for en bevegelse som kunne fremme felles krav, koordinere organisasjonenes arbeid, tale på vegne av fellesskapet og styrke den indre solidariteten. SMUG har etablert seg som et kraftfullt talerør for en stigmatisert og forfulgt minoritet. Der andre har måttet være anonyme og arbeide i skjul, har SMUG og en håndfull sentrale aktivister fra koalisjonen stått frem, med betydelige personlige omkostninger.

SMUG har vært en sentral støttespiller og aktør i milepæl-saker som da Victor Juliet Mukasa stevnet staten for ulovlig razzia i sin leilighet, da sentrale aktivister stevnet avisen Rolling Stone for trakassering, og ikke minst i arbeidet med å bekjempe lovforslaget kjent som ”Anti-Homosexuality Bill”.³ SMUG bidro i den forbindelse til etablering og drift av en bred menneskerettighetskoalisjon som siden har blitt en viktig aktør i det ugandiske samfunnet.⁴ I tillegg er SMUG viktig for enkeltmennesker gjennom det arbeidet organisasjonen gjør for å følge opp dem som utsettes for trakassering, vold og arrestasjoner.

¹ <http://www.sexualminoritiesuganda.org/>

² <http://www.hrw.org/en/news/2009/12/11/un-landmark-meeting-denounces-rights-abuses-based-sexual-orientation-gender-identity>; se også

http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2011.pdf

³ <http://wthrackmorton.com/wp-content/uploads/2009/10/anti-homosexuality-bill-2009.pdf>

⁴ The Civil Society Coalition on Human Rights and Constitutional Law (CSCHRCL)
<http://www.ugandans4rights.org/>

Seksuelle minoriteter – forurensrer samfunnet

Frank Mugisha og hans kolleger i SMUG har med sterkt personlig engasjement og stor risiko for egen sikkerhet gått i fronten av kampen for LHBTI-personers rettigheter i Uganda. Dette er et land der få anerkjenner seksuell orientering og kjønnsidentitet som del av den grunnleggende

retten til privatliv,⁵ og hvor det skjer grove overgrep mot mennesker som bryter med samfunnets kjønns- og seksualitetsnormer.⁶ Lesbiske, homofile, biseksuelle, transpersoner og interseksuelle utstøtes ofte av familien og lokalsamfunnet. Mange mister jobb og skoleplass, og ender opp med å måtte bo i slummen, uten annet sosialt nettverk enn andre i samme desperate situasjon.⁷ Manglede aksept for rettigheter knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet fører dermed til sosial og økonomisk marginalisering. Homoseksualitet ses som en "smittefarlig", selvvalgt identitet – fremmed for afrikansk kultur – og seksuelle minoriteter omtales offentlig som en forurensing, som ødelegger samfunnet og derfor må elimineres.

SMUG-aktivist drept

Talspersoner for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interseksuelle blir forfulgt og trakassert for sitt arbeid. Frank Mugisha beskriver et liv i frykt: "I don't know what could happen to me at any minute. I do not know who wants to hang me, I do not know who wants to attack me."⁸

Historien til en annen av SMUGs grunnleggere, Victor Juliet Mukasa, illustrerer de utfordringene seksuelle minoriteter og menneskerettsaktivister står overfor i Uganda. Mukasa identifiserer seg som lesbisk og transperson. Gjennom oppveksten ble han banket av sin far, som ikke kunne akseptere at datteren hans, og familien har senere krevd at han skal slutte å bruke navnet Mukasa.⁹ Han ble oppfordret til å søke hjelp i kirken. Det førte til en seremoni hvor han ble kledd naken og slått foran en stor folkemengde slik at de onde åndene kunne bli drevet ut. Ydmykelsen var total.¹⁰ Da Mukasa fungerte som leder for SMUG etter opprettelsen i 2004,¹¹ opplevde han sterkt press fra myndighetene. I 2005 ble hjemmet raidet av politiet, uten gyldig ransakelsesordre. Mukasa tok saken til retten – og vant til slutt, men situasjonen var da blitt så uholdbar at han så seg nødt til å forlate landet.¹²

En annen profilert SMUG-aktivist, David Kato, ble drept i sitt hjem i januar 2011. Drapet kom etter at den lokale avisen Rolling Stone, hadde hatt bilde av ham på forsiden under et oppslag om "Ugandas hundre fremste homoer", med oppfordringen "Heng dem!" og historier om hvordan homoseksuelle raidet skoler og rekrutterte skolebarn. Kato og to andre aktivister gikk til retten og

⁵ Retten til privatliv er en grunnstein i menneskerettssystemet og er nedfelt (blant annet) i FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Artikkel 17 fastslår at: (1) Ingen må utsettes for vilkårlige eller ulovlige inngrep i privat- eller familieliv, hjem eller korrespondanse, eller ulovlige inngrep på ære eller omdømme. (2) Enhver har rett til lovens beskyttelse mot slike inngrep eller angrep.

⁶ En undersøkelse i juli 2009 fant at 95% var i mot at homofil sex skulle legaliseres. http://articles.cnn.com/2009-12-08/world/uganda.anti.gay.bill_1_gays-death-penalty-aids-prevention?_s=PM:WORLD

⁷ Ulike sider ved den sosiale og politiske trakasseringen illustreres i BBCs dokumentar "The world's worst place to be gay". <http://www.youtube.com/watch?v=S9DsawSC3cE>

⁸ <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/ugandan-gay-rights-activist-i-have-watch-my-back-more-ever-2010-11-05>

⁹ "Juliet Victor Mukasa, Ugandan activist", *A Gender Variance Who's Who*, URL: <http://zagria.blogspot.com/2008/04/juliet-victor-mukasa-1976-ugandan.html>

¹⁰ "Trial by fire", *New Internationalist magazine*, URL: <http://www.newint.org/features/2007/05/01/uganda/>

¹¹ "Sexual minorities Uganda", *Wikipedia*, URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_Minorities_Uganda

¹² "Queer Rights Panel 01. Intros: Victor Juliet Mukasa", *Youtube*, URL: http://youtu.be/zg5cQqs_C4M

fikk avisen dømt.¹³ Like etter ble han drept. Drapet på Kato ble fordømt over store deler verden,¹⁴ men ugandiske politimyndigheter bagatelliserte hendelsen.¹⁵ Drapet ble ikke etterforsket som hatkriminalitet, men avskrevet som en vinningsforbrytelse. Den offentlige uthengingen av seksuelle minoriteter fortsetter, og det gjelder ikke bare aktivister. Transseksuelle Stosh Mugisha måtte flytte fra hjemmet sitt og forteller: "People tried to stone me. It's so scary. And it's getting worse."¹⁶ En lesbisk kvinne som flyktet fra Uganda etter å ha blitt slått og truet av en mobb og fått huset brent ned, forklarer: "They would point and shout at us in the street. They would swear or say 'You lesbians, that is disgusting. It is against nature. Heaven will not accept you'". Hun frykter for hva som vil skje når hun returneres til Uganda, etter å ha blitt nektet opphold i Storbritannia.¹⁷

"Anti-Homosexuality Bill"

Frank Mugisha og hans kolleger kan ikke vente beskyttelse fra myndighetene i Uganda. Tvert i mot slår sentrale politiske aktører politisk mynt på å mobilisere mot homofile og andre seksuelle minoriteter. Rettsapparatet gir i visse tilfeller beskyttelse,¹⁸ men samtidig er loven en viktig del av problemet. Sex mellom personer av samme kjønn (carnal knowledge against nature) er forbudt i Uganda og kan i prinsippet straffes med fengsel på livstid.¹⁹ Et lovforslag fra oktober 2009 ("Anti-Homosexuality Bill") foreslår livstid i fengsel som minimumsstraff og dødsstraff for "aggravated homosexuality" (ved gjentatte tilfeller; hvis gjerningspersonen er HIV-positiv, eller har hatt sex med en mindreårig).²⁰

"Å fremme homoseksualitet", for eksempel gjennom opplysningsarbeid, eller støtte til dette, foreslås straffet med syv år i fengsel. Personer — inkludert venner og familie — som ikke rapporterer "homoseksuelle handlinger" til myndighetene risikerer tre års fengsel. Lovforslaget er en krenkelse av rettighetene til alle ugandiske borgere. Det bryter grunnleggende menneskerettigheter, inkludert retten til privatliv, til ikke å bli diskriminert, til lik beskyttelse, og til minoritetsvern.²¹ Det undergraver ytringsfriheten, som er en hjørnestein i et demokratisk samfunn og truer retten til helse ved å kriminalisere viktig arbeid for å forebygge HIV og aids og øke de psykiske belastningene på seksuelle minoriteter og deres nærmeste. Tysteparagrafer bryter effektivt ned tilliten i samfunnet. Lovforslaget er ikke vedtatt, men er stadig "på vent".

Debattene rundt "Anti-Homosexuality Bill" har radikalt forverret situasjonen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i Uganda. Mens sodomilovgivningen tidligere i stor grad var sovende, har den økende politiseringen av spørsmålet ført til at seksuelle minoriteter i økende

¹³ <http://www.nytimes.com/2011/01/28/world/africa/28uganda.html>

¹⁴ Norske myndigheter var klare i sin fordømmelse.

http://www.norway.go.ug/News_and_events/pressrelease/Statement-on-the-murder-of-David-Kato/. Se også reaksjoner fra Amnesty International <http://www.amnesty.org.au/news/comments/24640/>, Human Rights Watch; <http://www.hrw.org/en/news/2011/01/27/uganda-promptly-investigate-killing-prominent-lgbt-activist>; og president Barack Obama <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/27/statement-president-killing-david-kato>

¹⁵ http://maddowblog.msnbc.msn.com/_news/2011/02/02/5976853-the-unbearable-sadness-of-david-katos-story

¹⁶ <http://www.nytimes.com/2011/01/28/world/africa/28uganda.html>

¹⁷ <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/27/ugandan-lesbian-deportation>

¹⁸ Ugandas domstoler (High Court) har slått fast seksuelle minoriteters rett til privatliv; frihet fra diskriminering, rett til beskyttelse og minoritetsbeskyttelse. Se *Victor Mukasa & Another vs. Attorney General* (High Court Miscellaneous Cause No 24 of 2006), og *Kasha Jacqueline, Pepe Onziema & David Kato v. Giles Muhame and The Rolling Stone Publications Ltd* (2011).

¹⁹ Ugandas straffelov, paragraf 140 - 142. "Attempts at carnal knowledge" straffes med 7 års fengsel, mens "gross indecency" mellom menn (kvinner nevnes ikke) straffes med 5 års fengsel. Dette er en videreføring av Britisk kolonilovgivning og det finnes lignende bestemmelser i mange andre afrikanske land.

²⁰ Dette var et privat lovforslag, fremmet av David Bahati, parlamentsmedlem for regjeringspartiet. Det er liten grunn til å tvile på at det var klarert med myndighetene.

²¹ http://www.ugandans4rights.org/publications.php?subaction=showfull&id=1305019313&archive=&start_from=&ucat=2&

grad utsettes for vold og trakassering. Vilkårlige arrestasjoner og vold mot seksuelle minoriteter har økt. Verbal trakassering er normen i den offentlige debatten. Mange gir uttrykk for at lesbiske og homofile er uten menneskeverd og bør drepes. SMUG og Frank Mugishas arbeid er ekstra viktig i denne situasjonen hvor få tør tale deres sak.

Politisk lynavleder

Det er viktig å se situasjon for seksuelle minoriteter i Uganda i sammenheng med den politiske utviklingen i landet, hvor president Museveni har sittet med makten i 25 år. Uganda går i autoritær retning med svekket respekt for menneskerettighetene. Demokratiseringsprosessen har stoppet opp, misnøyen med regimet øker, og folkelig protest møtes med vold og massearrestasjoner.²² I denne situasjonen blir seksuelle minoriteter "den gode fiende" som samler folket. De fungerer som syndebukker for sosiale problemer og brukes av mange politikere, som David Bahati, som en nyttig politisk lynavleder for å trekke oppmerksomheten bort fra korrupsjon, vanstyre og forverrede sosiale og økonomiske vilkår. Gjentatte ganger settes "Anti-Homosexuality Bill" på dagsordenen når den politiske misnøyen øker.²³ Ved å sette folks fordommer i spill får anti-demokratiske krefter større spillerom. Homofobi og manglende respekt for rettigheter knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet er dermed en trussel mot demokratiet i Uganda. For SMUG og Frank Mugisha er det viktig at det internasjonale samfunnet også ser det store bildet, og oppmerksomheten rundt "Anti-Homosexuality Bill" ikke får overskygge andre menneskerettsbrudd.

Globale utfordringer og arven fra kolonitiden

Behovet for å styrke rettsvernet av seksuelle minoriteter gjelder ikke bare Uganda og Afrika. Sex mellom personer av samme kjønn er straffbart over store deler av verden. I mange muslimske land risikerer seksuelle minoriteter dødsstraff.²⁴ I deler av Latin-Amerika og Øst-Europa fortsetter den sosiale diskrimineringen å gi lesbiske, homofile, bifile og transpersoner et liv i frykt, til tross for formell rettighetsbeskyttelse.²⁵ I USA er spørsmålet omkring seksuell orientering og kjønnsidentitet en del av "kulturkrigen" som splitter befolkningen. Samtidig er bevisstheten om seksuelle minoriteters menneskerettigheter og menneskeverd blitt skjerpet det seneste tiåret, blant annet i Europa.²⁶

I Afrika er utfordringene i arbeidet for LHBTI-personers rettigheter blant annet knyttet til sodomilovgivning fra kolonitiden og til lobbyvirksomhet drevet, finansiert eller inspirert av konservative misjonsgrupper med utspring i USA og Europa.²⁷ Dette betyr at Vesten har et ansvar for å bidra til å bekjempe de krenkelsene av seksuelle minoriteters menneskerettigheter som finner sted i Afrika i dag. Men det er også positive utviklingstrekk i regionen. Den sørafrikanske

²² <http://www.hrw.org/news/2009/10/01/uganda-troops-killed-unarmed-people-riot-period>;
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR59/012/2011/en/382727b5-6ef8-46df-8934-b5b5847b1140/afr590122011en.pdf>

²³ Da lovforslaget kom første gang vel et år før valget som ble holdt i februar 2010 og dominerte store deler av valgkampen. Det ble løftet fram igjen våren 2011, da regimet opplevde de mest alvorlige protestene noen gang, den såkalte "walk to work" kampanjen.

²⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_by_country_or_territory

²⁵ For en god oversikt over utfordringene i arbeidet for LHBTI rettigheter se <http://www.hrw.org/reports/2009/06/10/together-apart>. Se også andre rapporter fra Human Rights Watch <http://www.hrw.org/by-issue/publications/674>

²⁶ Menneskerettsdomstolen i Strasbourg har avsagt flere dommer som fastslår at seksuell identitet er en del av den grunnleggende retten til privatliv og at diskriminering på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet er i strid med diskrimineringsforbudet i den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen.

²⁷ Påvirkningen fra konservative evangeliske miljøer i USA på utviklingen i Uganda generelt, og direkte for "Anti-Homosexuality Bill", er dokumentert.

<http://www.nytimes.com/2010/01/04/world/africa/04uganda.html>

http://www.huffingtonpost.com/emma-rubysachs/ugandas-attack-on-gays_b_860578.html

grunnloven fra 1994 beskytter rettigheter knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet.²⁸ I Kenya gjorde LHBTI-bevegelsen fremskritt i forbindelse med grunnlovsendingene i 2010, og det er håp om at homofili kan avkriminaliseres i overskuelig fremtid.²⁹ Dette setter Ugandas utvikling i relieff.

Internasjonalt ansvar

Ved å tildele Raftoprisen 2011 til Frank Mugisha og SMUGs kamp for seksuelle minoriteter, vil Raftostiftelsen gi uttrykk for at menneskerettighetene omfatter alle og at det er uakseptabelt å forfølge eller diskriminere noen på grunn av deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Vi ønsker å bidra til at retten til privatliv omfatter menneskers seksuelle orientering og kjønnsidentitet, og at vernet mot forfølgelse og diskriminering av seksuelle minoriteter blir prioritert i menneskerettsarbeidet.

Norske myndigheter har erklært at vernet om seksuelle minoriteters rettigheter har høy prioritet i arbeidet mot diskriminering.³⁰ Raftostiftelsen slutter seg til dette og ønsker med prisen å støtte og ytterligere ansvarliggjøre norske og andre myndigheter i dette arbeidet. Vi ønsker også å bidra til at kampen mot diskriminering av seksuelle minoriteter for alvor kommer på agendaen til private organisasjoner og bedrifter som arbeider i Uganda, og andre land hvor disse gruppenes situasjon er utsatt.

Raftostiftelsen ønsker å sette fokus på den alvorlige menneskerettighetssituasjonen i Uganda og peke på at SMUG og Frank Mugishas kamp, for menneskeverd for en særlig utsatt gruppe, også er del av en større kamp for demokrati og sosial rettferdighet. I en afrikansk kontekst kommer seksuelle minoriteters rettigheter ofte i skyggen av økonomiske rettigheter og livsbeskyttelse.

Det er viktig å anerkjenne at menneskerettighetene er likeverdige og gjensidig avhengige. Kampen for LHBTI-personers menneskeverd kan ikke vente til andre rettigheter er tilfredsstillt. Stigmatisering undergraver den menneskelige verdighet, og manglende respekt for rettigheter knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet fører til økonomisk marginalisering. Situasjonen i Uganda viser også hvordan mobiliseringen av fordommer mot seksuelle minoriteter bidrar til å undergrave demokratiet. Vi ønsker at prisen skal bidra til refleksjon over hvordan fordommer kan manipuleres for politiske formål og skape en bevissthet om at vi alle har et ansvar for å forhindre at dette skjer.

Sexual Minorities Uganda (SMUG) arbeider for grunnleggende menneskerettigheter — retten til privatliv og retten til ikke å bli diskriminert på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Raftostiftelsen vil med tildelingen av Raftoprisen 2011 gi Frank Mugisha og hans kolleger anerkjennelse for deres menneskerettsarbeid, og håper tildelingen vil bidra til å gi dem økt beskyttelse og inspirasjon til videre arbeid i en utsatt og krevende situasjon.

Raftostiftelsen, Bergen, onsdag 17. august 2011

²⁸ Sør Afrika ble i 1996 det første landet i verden med et grunnlovsfestet forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, men homofobe holdninger er utbredt og det lang vei å gå før seksuelle minoriteter har reelt rettsvern.

²⁹ The Outlawed Among us. A Study of the LGBTI Community's search for Equality and Non-Discrimination in Kenya, Kenya Human Rights Commission, May, 2011.

³⁰ Se regjeringens handlingsplan "Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, 2009-2012". I juni 2011 kom en utdyping av det internasjonale arbeidet http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Menneskerettigheter/Norges_internasjonale_arbeid_mr_minoriteter_juni11.pdf